

Eğitimde, Toplumda ve Kültürde Yeniden Üretim

Beril Özer*

Geliş Tarihi / Received: 30 Ekim 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Aralık 2025

Özer, B. (2025). Kitap incelemesi: Eğitimde, toplumda ve kültürde yeniden üretim. 23(4), *Eğitim Bilim Toplum*, 23(4), 104-110

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. (L. Wacquant, Trans.). Sage Publications. (Original work published in French).

104

Öz

Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron, 1970 yılında “La Reproduction: Éléments pour une théorie du système d’enseignement” adlı eseri yayımladılar. Eserin İngilizceye çevirisi Lois Wacquant tarafından yapılmıştır. “*Sembolik Şiddet Teorisine Dair Temeller*” başlıklı birinci bölümde; sembolik şiddet kavramı, eğitim iletişimlerinin işlevleri, meşru kültürün aşılması, seçme ve meşrulaştırma süreçleri ele alınmaktadır. “*Düzeni Sağlamak*” başlıklı ikinci bölüm ise “*Kültürel Sermaye ve Pedagojik İletişim, Okuryazar Gelenek ve Toplumsal Muhafaza, Dışlama ve Seçim, Bağımsızlık Yoluyla Bağımlılık*” olmak üzere dört alt başlıktan oluşmaktadır ve bu bölümlerde eğitim, toplumsal yapı, kültürel sermaye ve bunların toplum içerisindeki ilişkilerini irdeleyen kavramlar ele alınmaktadır. İsmi Türkçe’ye “*Eğitimde, Toplumda ve Kültürde Yeniden Üretim*” olarak çevrilen kitap, eğitim sosyolojisinin temel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu alan, bireylerin sosyalleşmesi, toplumsal eşitsizlikler, kültürel değerlerin aktarımı gibi konulara odaklanarak eğitimi toplumsal bir olgu olarak ele alır. Bu eser, kültürel yeniden üretimin eğitim sistemi aracılığıyla nasıl gerçekleştiğini Marxist bir perspektifle ele alır ve bu süreçte ortaya çıkan güç dinamiklerini detaylıca inceler. Eserde genel hatları ile; kültürel sermaye, sembolik şiddet, sosyal yeniden üretimden bahsedilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sembolik şiddet, yeniden üretim, eğitim sistemi.

* Dr., Bağımsız araştırmacı, Eposta: ozerozerberil@gmail.com Orcid numarası: 0000-0001-5638-2181

Dr., Independent researcher, Email: ozerozerberil@gmail.com Orcid number: 0000-0001-5638-2181

Reproduction in Education, Society and Culture

Abstract

In 1970, Pierre Bourdieu and Jean-Claude Passeron published their work *La Reproduction: Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Its English translation was completed by Lois Wacquant. In the first chapter, titled "Foundations for a Theory of Symbolic Violence," the authors discuss the concept of symbolic violence, the functions of educational communications, the transmission of legitimate culture, and processes of selection and legitimization. The second chapter, "Maintaining Order," is organized into four subsections: Cultural Capital and Pedagogic Communication, The Literate Tradition and Social Preservation, Exclusion and Selection, and Dependence Through Independence. These sections explore the relationship between education, social structure, cultural capital, and the mechanisms through which these dynamics operate in society. The book, translated into Turkish as "Eğitimde, Toplumda ve Kültürde Yeniden Üretim," is regarded as a foundational text in the sociology of education. This field approaches education as a social phenomenon, focusing on issues such as socialization, social inequalities, and the transmission of cultural values. The authors examine how cultural reproduction takes place through the educational system from a Marxist perspective and analyze the power dynamics that emerge in this process. Overall, the work addresses key concepts such as cultural capital, symbolic violence, and social reproduction.

Key Words: Symbolic violence, reproduction, education system.

"*Sembolik Şiddet Teorisine Dair Temeller*" başlıklı birinci bölüm, eğitim sisteminin toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini açıklayan güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Özellikle "sembolik şiddet" kavramı üzerinden pedagojik eylemin, egemen sınıfların kültürel ve sosyal hakimiyetlerini nasıl sürdürdüğünü ortaya koyar. Pedagojik eylem, yalnızca eğitim kurumlarında değil, gündelik yaşamda da etkin olan bir mekanizmadır. Dayatılan kültürel sermaye, doğallaştırılarak meşru hale gelir ve böylece alt sınıfların başarı şansı büyük ölçüde kısıtlanır. Kültürel sermayeye sahip olmayan bireyler, eğitim sisteminde dezavantajlı konuma düşerken, eğitim aracılığıyla sosyal sınıf katmanlarının devamı sağlanır. Yükseköğretim, sınıf ve güç yapılarını koruma işlevini üstlenir. Üniversiteler, egemen sınıfların değer sistemlerine uygun bireyleri desteklerken, farklı kültürel sermayeye sahip grupları sistem dışına iter. Bourdieu ve Passeron, bu sürecin eğitim kurumlarının bilinçli ya da bilinçsiz olarak uyguladığı eleme mekanizmalarıyla sürdürdüğünü vurgular. Ancak, eser bireysel direniş ve eğitimin toplumsal değişim yaratma potansiyeline yeterince değinmemektedir. Bireysel direniş, bireylerin dayatılan rolleri reddetmesi, kendisinden göstermesi istenen davranışları sorgulaması gibi görünür karşı eylemlerdir. Bireysel direniş, bir bakıma bireyin özne olma çabasıdır. Bu noktada eserde, öğrencilerin yalnızca pasif alıcılar olmadığı ve eğitimin, mevcut sistemi sorgulama ve dönüştürme aracı olarak da kullanılabileceği göz ardı edilmiştir. Eğitim sistemi, belirli

bir bilgi setini meşrulaştırarak, bazı grupları bilinçli veya bilinçsiz şekilde marjinalize eder. Bu noktada kültürel ve dilsel sermayesi yüksek bireyler avantaj sağlarken, azınlıklar ve işçi sınıfından gelen öğrenciler dezavantajlı konumda kalır. Üniversite ortamı, egemen sınıfa özgü sosyal sermayeye sahip bireylerin daha rahat hareket ettiği, belirli normların içselleştirildiği bir alan olarak tasvir edilir. Bu bağlamda, üniversitelerin sunduğu fırsatlar sınıfsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak yerine yeniden üretme eğilimindedir. Bölüm, eğitimin sosyal tabakalaşmadaki rolünü teorik bir çerçeve içinde başarılı şekilde açıklasa da belirli noktalarda eksiklikler barındırır. Örneğin, eğitim sistemindeki eşitsizliklerin yapısal (müfredat, maliyet, coğrafi engeller) ve kültürel (dil, pedagojik yöntemler, temsil eksikliği) boyutları ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. Ayrıca, sınıf ayrışmasının nasıl korunduğuna dair mekanizmalar yalnızca genel hatlarıyla açıklanmış, ampirik verilerle desteklenmemiştir.

Bourdieu ve Passeron'un meritokrasiye getirdiği eleştiri, sembolik şiddet kavramı çerçevesinde açıklanır. Meritokratik sistem, eğitsel avantajları doğuştan gelen yeteneklere indirgerken, aslında bu avantajların sosyoekonomik ve kültürel sermaye tarafından belirlendiği gerçeğini göz ardı eder. Eğitim sisteminin, egemen sınıfın değerlerini içselleştiren bireyler üretmekle mevcut sosyal yapıyı sürdürdüğü vurgulanır. Sosyal yeniden üretim teorisi çerçevesinde, eğitim sisteminin sınıfsal yapıları nasıl koruduğu detaylandırılır. Ekonomik sermaye (mali kaynaklar), sembolik sermaye (statü göstergeleri) ve kültürel sermaye (değerlerin aktarımı) arasındaki ilişkiler, eğitimin yalnızca egemen sınıfların konumlarını devam ettirmelerine hizmet ettiğini gösterir. Ancak, yazarlar bu sermaye türlerinin eğitimin yeniden üretim işlevi üzerindeki pratik etkilerini daha ayrıntılı inceleyebilirdi. Sonuç olarak, *La Reproduction*, eğitim sisteminin toplumsal eşitsizlikleri nasıl meşrulaştırıp sürdürdüğünü açıklayan çarpıcı bir eser olarak değerlendirilebilir. Ancak eğitimin toplumsal dönüşüm yaratma potansiyeli gibi unsurların eksikliği, eserin eleştiriye açık yönlerinden biridir. Buna rağmen, özellikle sembolik şiddet kavramı üzerinden yapılan analiz, eğitim ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

“*Düzeni Sağlamak*” başlıklı ikinci bölümde, Bourdieu ve Passeron, kültürel sermayeyi egemen sınıfların doğal bir parçası olarak görürken, alt sınıfların bunu edinmek zorunda olduğunu savunur. Yükseköğretim sistemi, pedagojik iletişim yoluyla bu sermaye türlerini yayarak mevcut toplumsal düzeni yeniden üretir. Eğitim yalnızca bilgi aktarımı sağlayan bir araç değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşileri meşrulaştıran bir mekanizmadır. Başarı ya

da başarısızlık bireyin sorumluluğunda olduğu inancıyla desteklenirken, işçi sınıfından gelen öğrenciler direnmek yerine, kendi başarısızlıklarını içselleştirmeye yönlendirilir. Egemen sınıfın çocukları dışındaki öğrenciler, bireysel çaba ve rekabete dayalı söylemlerle karşı karşıya kalır: “Başarı tamamen bireyseldir”, “En iyinin de en iyisi olmalısınız” gibi ifadeler, pedagojik otoritenin tahakküm biçimi olarak nasıl işlediğini gösterir. Yazarlar, sosyal kökenin eğitimdeki yönlendirme ve gruplama süreçleriyle aktarıldığını vurgular. İşçi sınıfı çocukları, eğitim sisteminin baskıları sonucu kendilerini değersiz ve başarısız olarak görmeye başlar. Dilsel sermaye, eğitimde önemli bir ayırım noktasıdır. Üst sosyal sınıflardan gelen öğrenciler, akademik dil ve düşünme kalıplarıyla büyüerek eğitim sistemine daha kolay adapte olurken, işçi sınıfından gelen öğrenciler dil eksikliği nedeniyle dezavantajlı konumda kalır. Karmaşık fikirleri ifade etme yeteneği, yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda öğrencilerin kendilerini sistem içinde konumlandırmasını da etkiler. Sisteme uyum sağlayamayan öğrenciler eğitimden koparak, sınıfsal ayrımların sürdürülmesine katkıda bulunur. Bourdieu ve Passeron’un analizine göre, eğitim sistemi bireylere yalnızca bilgi kazandırmaz; aynı zamanda mevcut sosyal düzeni içselleştirmelerini sağlar. Eğitimdeki yönlendirme ve dilsel sermaye farklılıkları, toplumsal eşitsizliklerin korunmasına hizmet eder. Ancak eser, bireylerin bu yapılar içinde nasıl direniş gösterebileceği konusunda sınırlı bir değerlendirme sunmaktadır.

“*Kültürel Sermaye ve Pedagojik İletişim*” başlıklı ve ikinci bölümün birinci alt başlığını oluşturan bölümde, Bourdieu ve Passeron, kültürel sermayeyi egemen sınıflar için doğal, ancak alt sınıflar için öğrenilmesi gereken bir özellik olarak tanımlar. Bireyler, çocukluk döneminde aile ve çevreleri aracılığıyla toplumsal sınıflarına özgü normları ve alışkanlıkları edinir. Birincil habitus olarak adlandırılan bu erken öğrenme süreci, bireyin ilerleyen yaşamındaki eğitim ve davranış biçimlerini belirleyerek toplumsal eşitsizliklerin devamına katkıda bulunur. Pedagojik iletişim, yükseköğretim sisteminde kültürel sermayenin aktarılmasını sağlar. Egemen sınıftan gelen öğrenciler, ailelerinden edindikleri dilsel ve kültürel sermaye sayesinde akademik ortamda avantajlı konumda bulunur. Buna karşın işçi sınıfı öğrencileri, başarıyı bireysel çabaya indirgeyen eğitim anlayışını içselleştirerek başarısızlıklarını kendi eksiklikleriyle açıklama eğilimindedir. Eğitimde sınıfsal ayrımlar yalnızca öğrencilerin bireysel performanslarıyla belirlenmez; öğretmenler ve akademisyenler gibi egemen sermayeye sahip bireyler de bu sürece aktif olarak katkıda bulunur. Bourdieu ve Passeron, eğitim sistemindeki dışlayıcı mekanizmalara dikkat çekerek, eşitsizliği yalnızca dezavantajlı grupların eksiklikleri üzerinden değerlendirmek yerine, sistemin dışlayıcı yapısının

da incelenmesi gerektiğini vurgular. Burada dışlayıcılık, eşitliğin olduğu vurgulanan bir ortamda bazı kişi ve grupların sistem dışında bırakılmasıdır. Öğretmenler, egemen sınıftan gelen öğrencilerin sosyal ağlarını ve dilsel yetkinliklerini destekleyerek, onların eğitim sürecinde avantajlı konumlarını pekiştirir. Sonuç olarak, eğitim sisteminin işleyişi, sosyal sınıflar arasındaki ayrımları pekiştirirken, egemen sınıfların avantajlarını doğal ve çabasız bir şekilde sürdürmesini sağlamaktadır.

“Okuryazar Gelenek ve Toplumsal Muhafaza” başlıklı ve ikinci bölümün ikinci alt başlığını oluşturan bölümde, Bourdieu ve Passeron, eğitim sisteminin toplumsal yeniden üretimdeki rolünü vurgulayarak, egemen kültürün pedagojik yöntemlerle aktarımını ele alır. Bu süreç, belirli bilgi türlerini meşrulaştırırken, feminist, işçi sınıfı ve azınlık gruplarına ait bilgileri marjinalleştirir. Böylece, egemen sınıfın değerleri korunur ve toplumsal statüler sabitlenir. Eğitim sisteminin toplumsal tabakalaşmayı sürdürmesindeki en güçlü araçlardan biri sınavlar ve akademik dildir. Yüksek riskli sınavlar, alt sınıflardan gelen öğrencilerin yükseköğretime erişimini sınırlandırarak sosyal sermaye eşitsizliklerini yeniden üretir. Dezavantajlı geçmişe sahip öğrenciler, düşük puanlar nedeniyle sistemden dışlanır ya da kendilerini başarısız görerek “kendiliğinden dışlama” sürecine girer. Meritokrasi miti, eğitimdeki eşitsizlikleri görünmez hale getirir. Eğitim sistemi, farklı sermaye türlerine sahip bireyleri sanki eşitmiş gibi değerlendirerek, ayrıcalıkları liyakat olarak sunar. Yeniden üretim teorisi, eğitim sisteminin bireysel başarısızlıkları sistemik eşitsizliklerden bağımsız gösterdiğini ve bu sürecin, neoliberal bireyselleşme anlayışıyla örtüştüğünü savunur. Bu bölümde yazarlar eğitim sisteminin eşitsizlikleri nasıl meşrulaştırdığını detaylandırırken, sınavların olumlu işlevlerine veya bireylerin eğitim sistemine karşı geliştirebileceği direniş biçimlerine yeterince yer vermemektedir. Eğitimde fırsat eşitliği yalnızca üniversiteye erişimle sağlanamaz; sosyo-ekonomik ve kültürel engeller de dikkate alınmalıdır.

“Dışlama ve Seçim” başlıklı ve ikinci bölümün üçüncü alt başlığını oluşturan bölümde, Bourdieu ve Passeron, sınavların yalnızca bilgi ölçüm araçları değil, aynı zamanda dışlama mekanizmaları olarak işlediğini vurgular. Dezavantajlı gruplar, sınav süreçlerine dahi girmeden kendilerini sistem dışında bulur. Bu durum, egemen sınıfın kültürel sermayesini korumasına ve toplumsal tabakalaşmanın yeniden üretilmesine olanak tanır. Sınavlar, belirli bir sosyal sermaye türünü meşrulaştırırken, alt sınıflardan gelen öğrenciler üzerindeki dışlayıcı etkilerini pekiştirir. Ancak, yazarlar sınavların yalnızca olumsuz etkilerine odaklanarak, fırsat eşitliği yaratma potansiyelini göz ardı etmektedir.

Eğitim sistemi, bireylerin başarısını tamamen kendi çabalarına bağlayan bir anlatı geliştirir. İşçi sınıfı öğrencileri, eğitim sisteminin doğasında var olan eşitsizlikleri fark etmek yerine, başarısızlıklarını kişisel yetersizlik olarak görmeye yönlendirilir.

Meritokrasi miti, herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu illüzyonunu yaratarak, mevcut güç ilişkilerini pekiştirir. Ancak, burada eksik olan işçi sınıfının özne olma kapasitesi değil, eğitim sistemine erişimlerini sınırlandıran yapısal ve ekonomik engellerdir. Yazarlar bu bölümde, eşitsizlikleri yalnızca kaynak dağılımı üzerinden çözme eğiliminde olup, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini göz ardı etmektedir. Bourdieu ve Passeron, çalışan sınıfların eğitimde kendilerini değersiz görme eğiliminde olduklarını belirtir. 1960’ların Fransa’sındaki işçi sınıfı, eğitim sistemine hak talep etmeden yaklaşmakta ve kendini layık görmemektedir. Ancak kültürel değersizlik yalnızca pasif bir durum değil, aynı zamanda dayanışma ve toplumsal direnişin bir aracı da olabilir. Yazarlar, işçi sınıfının sahip olduğu kültürel sermayenin dayanışma ve iş birliği gibi kolektif hareketlilik biçimlerine nasıl dönüşebileceğini yeterince ele almamaktadır. Üniversiteye erişim, ekonomik ve sosyal başarı için kritik bir unsur olsa da tek başına sosyal adaletin sağlanması için yeterli değildir. Eğitim sisteminin yeniden tasarlanması, yalnızca üniversiteye erişimi artırmakla değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri yaratan derin yapısal ve kültürel engelleri ele almakla mümkün olabilir. Yazarlar, yükseköğretime erişimi temel bir çözüm olarak sunarken, eğitimde fırsat eşitsizliğinin yalnızca bu yolla giderilemeyeceğini göz ardı etmektedir.

“Bağımsızlık Yoluyla Bağımlılık” başlıklı ve ikinci bölümün dördüncü ve son alt başlığını oluşturan bölümde, Bourdieu ve Passeron, eğitim sistemlerinin bireylerin sosyal hareketliliğini teşvik etmek yerine bağımlılık ilişkilerini yeniden ürettiğinden bahsetmektedir. İşçi sınıfından bireyler, erken yaşlarda kazandıkları habitus doğrultusunda kendi sınıflarına yönelik bir değersizlik hissi geliştirir. Bu his, onları toplumsal sistemden bağımsız olarak hareket etmeye zorlar ancak bu bağımsızlık, egemen sınıfların dayattığı kültürel normlara bağımlılığı güçlendirir. Eğitim sistemlerinin sunduğu “özerklik” algısı, aslında bireylerin toplumsal yapılar içinde hareket etme kapasitelerini sınırlandırır. Burada bağımlılığın yalnızca eğitimle sınırlı olup olmadığını sorgulamak faydalı olabilir. Eğitimin yanı sıra, ekonomik, politik ve kültürel faktörlerin de bireylerin bağımlılıklarını şekillendiren önemli unsurlar olduğu unutulmamalıdır.

Eser, eğitim sisteminin yalnızca bilgi aktaran bir araç olmadığını, aynı zamanda toplumsal sınıf yapılarının yeniden üretilmesinde kritik bir rol oynadığını göstererek, eğitim sosyolojisine önemli bir katkı sunmaktadır. 1988’de “Citation Classic” olarak ilan edilmesi, eserin sosyal bilimler literatüründeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Kültürel sermaye ve sembolik şiddet gibi kavramları eğitim sistemleriyle ilişkilendirerek, sosyoloji, eğitim ve kültürel çalışmalar alanında temel bir kaynak hâline gelmiştir. Eserde sunulan teorik model, kültürün toplumsal sınıf yapılarının meşrulaştırılmasındaki rolüne dair önemli tartışmalar yaratmış ve eğitim reformu tartışmalarına yön vermiştir. Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Eğitim sistemlerinin toplumsal değişimdeki potansiyel rolüne yeterince yer verilmemesi, determinist bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Ayrıca, eserin dili oldukça soyut ve ağır olduğundan, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını zorlaştırabilir. Farklı ülkelerdeki eğitim sistemleriyle küresel karşılaştırmalara daha fazla yer verilmemesi, eserin evrensel uygulanabilirliğini sınırlayan bir diğer faktördür. Ancak, tüm bu eleştirilere rağmen eser, eğitim sosyolojisinin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Eğitim politikalarının yeniden şekillendirilmesine yönelik önemli bir araç olarak okunabilecek bu çalışma, eğitim sistemlerinin toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini anlamak için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Kitap, eğitim sisteminin toplumsal yapı içindeki işleyişini ve eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini güçlü bir teorik çerçeveye ele almaktadır. Bourdieu ve Passeron’un kavramsallaştırmaları, eğitimin sadece bireysel bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal dinamiklerle iç içe geçmiş bir yapı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Akademik dili zaman zaman yoğun olsa da eserin sunduğu analizler ve kavramlar, eğitim sosyolojisine dair derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Eserin eğitime yönelik eleştirileri ve yeniden üretim mekanizmalarına dair sunduğu açıklamalar oldukça kapsamlıdır. Eserin eğitim ve toplumsal yapı arasındaki bağlantıyı derinlemesine incelemesi bakımından önemli bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür.